

MEDLEMSBLAD

for

AUSTMARKA

HISTORIELAG

Nr. 12. September 1981.

FORORD

Det går opp og ned her i verden. Forrige gang roste jeg stofftilgangen, nå er det ikke kommet noe nytt stoff. Jeg vil igjen minne om rettelser til bygdeboka. Det behøver ikke være det helt store opplegget, gjerne bare noen få datoer eller årstall, eller feilskrevne navn.

Stykket som Rudolf Bråten har sendt oss, har i mellomtiden stått i Solør-Odal historiehefte, men det er vel ikke alle som leser det, så vi tar det med likevel.

Så håper jeg at det kommer noen brev til bladet utover høsten.

Finn Åberg.

NYTT FRA LAGET

Smedhaugen.

Det er i sommer utført en del arbeider innvendig. Det er arbeidet 2 lørdager med å få gjort i stand golvet. Arbeidet er ikke fullført ennå, men vi håper at vi skal bli ferdig i høst.

De som har arbeidet er: Oskar Eng, Amund Eng, Rolf Amundsen, Reidar Amundsen, Einar Fjeld Lie, Åge Sørmoen, Oddvar Jakobsen, Roar Sørmoen, med god hjelp av Gunvald Brunsell.

R.A.

Tur til Gammelvala.

Sommerens tur gikk til Gammelvala i Brunskog lørdag 25. juli. Ca. 20 deltok. De fleste kjenner vel stedet fra før, så noen nærmere beskrivelse tar vi ikke med. En må bare beundre det arbeidet som ligger bak et slikt arrangement. Her gis en bred mönstring av bondekulturen i Värmland på 1800-tallet,

og alle arbeidsprosesser vises og forklares på beste måte. Stor interesse vakte sagbruket med lokomobil, som forresten kom fra Bogen, ikke langt fra grensen. Og de fleste fikk seg et måltid med motti og flesk.

Kunne det være mulig å få til noe lignende på norsk side, hvis bygdetun og foreninger gikk sammen?

Hvis noen av medlemmene ikke har vært der, anbefales et besøk i Gammelvala på det beste.

Stedsnavn på Austmarka.

Innsamlingen fortsetter. Det meste av arbeidet i marken ble gjort ferdig i sommer, men mye arbeid med utskrivning på kort gjennomstår. Arbeidet skal imidlertid være avsluttet i løpet av 1981.

F.Å.

STRAND (ØIERSTRAND), gnr. 148, bnr. 61 -
Et blad fra mine notater.

Sandalaft heter en badeplass i jordet på Strand, øst for nordenden av nordre Øiersjøn på Brandval Finnmark. Sandalaft = Säunalati = Bastuvika. Nå er det ingen vik akkurat ved badeplassen, men alt kan ha forandret seg ved at sand har skyllet inn fra sjøen. Lenger nord er det ei vik, selve Strandvika, promsto.

Da Gottlund rodde fra Bolneset til Øieren var det helt mørkt, og de rodde etter lyset fra ei lita finnbastu. Han har skrevet omtrent slik:

Der bodde en fattig mann, Olof Sigfridsson Hämäläinen med sin hustru og tallrike familie. Han var inhysing eller koturi (inderst). Ingen steder er det så slemt for disse som her. Det er ikke tillatt for dem å arbeide, de får

ikke bygge hus, brenne bråte eller bryte jord. De må svelte, tigge eller stjele. Derfor er det så mange folk på alle norske finntorp og hemman. De får ikke lov å begynne med nybygg og gardutflytting. Eierne av brukene og skogen bestemmer hvem som skal fortsette som husbonde, de andre får tjene som drenger. Derfor er det ingen gard uten det er inhysinger og løsdriver.

Vi gikk til finnstugan for å få et pertbloss (fyrkinjul, fakkel) opp til Øieren. Ennu hadde jag aldri varit inne i en koia, der alt talt så mycket om uselhet, fattigdom og elende som her. Da jag stakk huvudet inn gjennom den låga dørren, såg jag i det lilla huset først fyra nakne menniskor, de voro så nakne som de blivit fødde til verden, utan å hava en tråd å skjule sig med. De voro barn från 5 til 11 års ålder, flickor og gosser om varandra. De hoppet opp i en seng i en vrå i huset. Den eldste dottern omkring 14-15 år hadde en kjortel spent om livet, men under ingen serk, for om brystet og ryggen var hun aldeles naken. Fadern reiste sig langsomt opp bak bordet og modern lagade om elden vid spisen. De sågo gode og velmenende ut. Vel såg man att de voro fattiga, men intet kunne man i deres miner merka at de voro olykliga. Jag kunne inte förestella mig de vilda folkeslagen livligare enn da jag betraktet disse (Fritt etter Gottlund)

Vi går ut fra at den vesle finnbastua sto i Bastuvika i Strandjordet eller Bastujordet. I min skoletid ble det bestandig kalt Bastun, men skrevet for Øierstrand. Senere ble det uttalt bare Strand, og blir det fremdeles. Den gang var det også inngjerdet på øvre siden av riksveien, men jordet vart vel delt i to da veien kom i 1880-tallet. Men der hadde det også bodd folk.

Hämäläinen, som bodde i bastua, var inderst, da kan en gå ut fra at selve husbonden bodde i et annet hus på plassen.

Elias Strand, som er født der 1895, forteller om gamle bastutomter. De grov i jorda og kom på ildplasser, som det var skyllt sand over.

Det er merkelig at plassen ikke er inntegnet på kart fra 1787. Hadde ingen kommet dit ennå? På dette kartet er alt med, om det bare er ei teppe, slik som på Abborhøiden.

Edvard Gundersen, født på Oppigarden Øieren 1863, fikk plassen med skog til i arv 1900. Han var gift med Eli Johannesdatter, født på Mastryen 1859. De hadde 8 barn. Den eldste sønnen, Gerhard, overtok garden, han var gift med Beda fra Johan på Langsjøhøiden. Gerhard døde, og hans eldste sønn, Erik, overtok det meste av skogen i meget ung alder og eier den fremdeles.

Selve garden med noe av skogen ble overtatt av yngste sønn til Edvard Gundersen, Ole, gift med Alma Karelussen Abrahamstorpet. Ole døde 1960. De var barnløse. Alma lever.

Garden ble nå overtatt av Gunnar Eliassen, født 1925, sønn til Elias Edvardsen. Han bosatte seg straks øst for Øiermoen, der han braut opp ny jord i ville skogen til en pen gerd.

Edvard Gundersen hadde sagbruk og mølle ved Øierdammen, drevet av vannkraft fra Emten og Mosevannene, som kommer gjennom Bråtetjernet og Øierfleyta. Fremdeles har de sagbruk i nordenden av nordre Øiersjøen. Det drives med motorkraft.

Rudolf Bråten.

ET SKIFTE PÅ AUSTMARKA

Fra Jorunn Engen har vi for en stund siden fått en avskrift av en skiftesak fra Ingelsrud i 1748. Hun hadde fått den utgitt for å være fra Ingelsrud på Vestmarka.

Brukeren som døde i 1741 het Erik Torsen fra Åserud, gift med Marte Nielsdatter Brødøl.

Ingelsrud var skyldsatt til 5 lispund tunge og 7 kalvskinn. Vinger prestebord eide de 5 lispund. De 7 kalvskinn var delt, men ble kjøpt av Erik og sonnen Niels, som ble neste bruker, visstnok var det noen som hele tiden hadde pant i dem. Og brukerne var leilendinger under Vingerspresten, som altså eide det meste av gården, og derfor hadde bygselsretten. Mer om dette kan en lese i bygdeboka side 195 og 196.

Det kan forresten være av interesse å se på familielisten i bygdeboka og sammenligne med lista over arvingene i skiftet. I skiftet står ikke Marte og Kari (nr.8) oppført, derimot står Gunder, 44 år, bosatt på Staugnes (Stangnes?) og Mari, 28 år, som bor på en plass under Ingelsrud. Alderen for de andre passer omtrent, unntatt for Rønnaug, som i skiftet er oppgitt til 45 år i 1748.

Brutto for skiftet var 139 riksdaler, 4 ort og 20 skilling, mens netto bare var 9-1-23. Pengene på denne tiden var 1 daler = 4 ort = 96 skilling, 1 ort var altså 24 skilling.

Slike skifter kan selvsagt ikke gi noe fullstendig bilde av utstyrsmengden på et sted, dertil er det for mange usikkerhetsmomenter. Men en pekepinn kan de gi. Særlig kan det være interessant å forsøke å finne ut noe om hvor vanlig jern var i redskapene. Bruk av jern, f.eks under meiene på sledene,

slo igjenom fra 1720-årene i områdene rundt Oslo. Var denne nyheten kommet til Austmarka i 1740-årene, og var verdien av jernstengte sleder relativt høy?

Hvis en stiller slike spørsmål til et skiftemateriale, kan en kanskje få interessante svar. Men vi må huske på at dette gjelder ett skifte, en kan ikke trekke noen sikre konklusjoner av et så spinkelt materiale.

Så over til listene, det er kanskje av betydning at første punktet gjelder nettopp

Jerntøy

1 stor Jern Gryde	0-1-0
1 mindre ditto	0-0-16
1 Barne Gryde	0-0- 8
1 Stege Pande	0-0-12
1 Jerntacke m/bagstegang	1-1- 0
1 Telge Büle	0-0-12
2 gamle Hug Øxer for	0-0-16
1 Telge Øxe	0-0- 4
1 Tver Øxe	0-0- 8
2 skyruer for	0-0- 2
2 ditto	0-0- 2
1 maste Lanke med 7 Jern Wier	1-1-12
1 Tømmer fremlenke	0-0-10
1 gammel ditto	0-0-10
1 Jern Stør	0-2- 0
1 huus naver	0-0-12
1 Stalbendings naver	0-0- 6
1 Skaag fæstings naver	0-0- 4
1 Skrue Stæd gammelt	0-1- 8
1 hand saw	0-0-12
1 Smide Belg 3 Smide tenger og en Slegge Hammer	2-0- 0
1 Lyse Stage med Tvende Piber	0-0- 8
1 Slibestein med Jernvind	0-2- 0

Noe er det vanskelig å forstå meningen med, det kan skyldes utydelig skrift både i originalen og i avskriften. Hva betyr bagstegang i forbindelse med jerntakka?

Mastelenke, jernvier og fremlenke vet jeg heller ikke hva er. Naverene er spesifisert med forskjellige uttrykk som også er vanskelig å forstå. Jeg håper at noen har forslag til forklaring av disse uttrykkene.

Gaards-Redskab

1 Plow ad bryde med for	0-3- 0
1 Plow med Jern	0-2- 0
1 Harv med Jern Tinder	1-0- 0
1 Færding Slede med Waarskier og Jern Stenger samt JernDrotSkinder	0-3-12
1 Høe-slede	0-1- 0
1 Tømmer Slede med Jern Stenger under og Jerndrag	1-3- 0
1 arbeids Sæle	0-1- 0
1 ditto	0-1- 0
1 qvindes Ridesaddel med Bidsel	1-2- 0
1 kløv Saddel	0-0-16
1 møge kiærre	0-1- 0
1 barke kar	0-2-10
1 gammelt kar i fæhuset	0-0-12
1 Øl tønde	0-1-16
1 Holke (?)	0-0-16
1 ditto	0-0-12
1 kiste	0-0-12
1 tine gammel	0-0- 6
1 Melke Flaske	0-0- 8
8 Melke Traug tilsammen for	0-1- 0
1 Drøfte Traug	0-0-10
1 stor Melke Bødte	0-0-10
1 ditto	0-0- 8
1 ditto mindre	0-0- 4
2 smæ Smør Bødter for	0-0- 4
2 Gryn saal for	0-0- 6
1 Melke kölle	0-0- 2
1 Brendevins Dunk	0-0- 4
1 Melkekierne (?)	0-0-12
1 Wandsaae	0-0- 8
1 ditto i Fæhuset	0-0- 4
3 ambærer	0-0- 6
1 meal holke (?)	0-0-16

1 maals Setting	0-0- 8
1 Wand Bødte	0-0- 4
Div øvrige Trækiørler er anseed og Taxered for	0-3- 0
1 Stand Seng	0-0- 8
1 par gamle Wefstoler med behør	0-1-17
4 Wefskeer á 8 sk.	0-1- 8
1 Hekle	0-0- 6
1 Rubbe kam	0-0- 6

Her ser vi at tilbehør av jern på redskapene er nevnt spesielt, det var jernet som kostet penger. Høysleden hadde sikkert bare tremeyer, og ble taksert til bare 1 ort.

Om Færdingsleden står det at den hadde vårskier. Så vidt jeg vet er det tykke, brede skier som ble brukt som sledemeier, helst på høysleder. Færdingslede er vel helst en kjøreslede for folk. Ellers ser vi at harven med jerntinder ble høyt taksert, og ettersom jerntinder er nevnt spesielt, må en kunne gå ut fra at tretinder var det vanlige. Tømmersleden med jernutstyr var også verdifull, likedan ridesadelen for kvinner, den var trolig stasutstyr.

Av interessante ting ellers har vi et barkekark, brukt til å barke (garve) skinn i, ganske høyt taksert til 2 ort 10 skilling. Ellers ser vi at de forskjellige trau, bøtter, koller, sær og andre trekjørelar ikke har så stor verdi. Veveutstyr var nok en selvfølge på alle garder, og vi ser at øltønne og brennevinsdunk hørte med til utstyret. På den tiden var ikke brennevinsbrenning forbudt, men ti år etter at dette skiftet fant sted, kom det første forbudet mot hjemmebrenning.

Senge og Liim Klæder

1 Sauskinds Feld	1-1- 0
1 gammel ditto	0-1-16
1 benkedyne	0-0- 6

1	oddevefs Dug	0-1- 8
4	Lærrets haandklæder med Sprang á 6 sk	0-1- 0
1	Striie Haandklæde	0-0- 6

Dem Salige Mands Gangklæder

1	blaagraae Wadmels kiol med m�essing Knapper udj	0-3-12
1	gml. ditto	0-0- 6
1	Wadmels vest med messing knapper udj	0-0-12
1	par vadmelds bukser	0-0- 6
1	r�d bremskinds Lue	0-0- 8
1	gammel brun ditto	0-0- 3
1	par Wandter	0-0- 4
1	gammel hatt	0-0- 4

Adskilligst

6	raae Saueskind á 6 sk	0-1-12
1	L�der Mad Søk	0-1- 0
1	Garn Reb	0-0- 8
1	Strie Krues	0-0- 6
1	Leer Kruke	0-0- 6
1	Studs Glas	0-0- 4
2	Leertallerkener á 2 sk	0-0- 4

Også i disse avsnittene er det noen vanskelige uttrykk, f.eks. oddevevs duk, og håndklær med sprang. Det kan vel ha noe med vevingen   gjøre, og jeg håper noen kan komme med en forklaring.

Vadmelskjolen var vel "pendressen". Vi merker oss at messingknappene er nevnt. Det bare bekrefter at metall var verdifullt. Hva er Strie Krues og Studs Glas?

Resten av skiftet f r vi ta med senere.

Finn Åberg.

FINNSTIGMARSJEN 1981.

Årets Finnstigmarsj går av stabelen søndag 27. september med start fra Varalddammen kl. 11.00

Det blir klasser for aktive, bedrift og trim.

Startkontingent:

Aktive/bedrift	kr 35,-
Trim	kr 20,-
Barn	kr 5,-

Maksimaltid: 3 timer.

Det blir matstasjon ved Gammelvangen, og innlagt konkurranser.

De som ønsker skyss til start mål melde fra om dette til

Rolf Amundsen, tlf 15 855 (kl. 7-15)

innen fredag 25. september. Buss vil også gå til startstedet etter innkomst.

P meling kan også skje ved start.

Årets diplom er en tegning som ble laget av Oskar Fl tberg under fjorårets marsj.

Vi håper på god deltagelse, og at våre medlemmer m ter opp og tar turen langs Finnstigen.

Styret.

no 12

ET STEDSNAVN PÅ AUSTMARKA.

Ferjegardem er et navn som er dukket opp tre steder i bygda. Det er i Hærsgjøen, Kartrudtjernet, og i vassdraget like nord for Gylterudsjøen.

Jeg fikk tidlig greie på at det på disse stedene vokste et kraftig siv, som til og med var til hinder for fløtingen. Men hva navnet betydde, var lenge et problem.

Det var Magne Neset som kom med forklaringen. Ferje er farve, og sivet ble brukt til å farve garn med, sammen med orebark, geiterams og salt. Det ble koka låg av denne blandingen, og garnet ble lagt i den varme lågen. Det fikk da en blåsvart farve, og det ble sikkert impregnert også.

Hvis noen skulle kjenne til dette navnet andre steder, er jeg meget interessert i å få høre om det.

Finn Åberg.

Utgiver: Austmarka Historielag.

Redaksjon: Finn Åberg
Inkognito terr. 7 B
Oslo 2
Tlf. 02/44 54 52

Ekspedisjon: Rolf Amundsen
Blåklokkevegen 16
2200 Kongsvinger

Trykt i 100 eksemplarer.